

PINTÉR TAMÁS
STENCINGER NORBERT
TAKÁCS RÓBERT

ISONZÓ, DOBERDÓ, CAPORETTO, PIAVE

MI TÖRTÉNT AZ OLASZ FRONTON?

Az 1915 májusában kialakuló, délnyugati hadszíntérnek nevezett olasz front osztrák–magyar erőinek főparancsnoka Jenő főherceg, vezérezredes lett, aki az erőviszonyok alapján kezdetben csakis védelemre gondolhatott. A végig hegyekkel borított hadszíntéren a hadtörténelem egyik leghosszabb hegyi háborúja vette kezdetét. Az olasz front a háború szempontjából ugyan csak mellékhadszíntérnek tekinthető, azonban az Osztrák–Magyar Monarchia számára döntő jelentőségű hadszínterré vált, ahol súlyos veszteséggel járó, nagyon heves harcokat vívott, és legvégül elvesztette a háborút. Az olasz fronton harcoló osztrák–magyar alakulatok fele magyarországi kiegészítésű egységekből állt, az itteni földrajzi nevek – Isonzó, Doberdó, Piave – a magyar történelmi emlékezet részévé váltak.

Osztrák–magyar állásban nyugalmasabb időszakban fotózkodó katonák az Isonzónál, a Tolmein fölötti magaslatokon. A fotón a cs. és kir. nagyvárad 37. gyalogezred IV. zászlóaljának katonái láthatók, a kép háttérében jobbra dr. Kemény Gyula ezredorvos, a zászlóalj orvosfőnöke.

A hadüzenetet követően meginduló olasz támadás megállítására az akkor már két fronton is háborút vívó Monarchiának a korabeli határainál nem volt lehetősége, ezért saját területén, természetes akadályok mögött alakította ki védelmi rendszerét. Ebben fontos szerep jutott az Isonzónak és a keleti partján húzódó magaslatoknak.

AZ ISONZÓI CSATÁK ÉS DOBERDÓ JELENTŐSÉGE

A svájci határtól az Adriáig végig hegyekkel határolt, 600 kilométer hosszú délnyugati front keleti részén alacsonyabb hegyvonulatok húzódtak, ezért az olasz csapatok ebbe az irányba indították a fő támadásukat. Itt állta útjukat az Isonzó, amelynek nyugati partját az osztrák–magyar hadvezetőség átengedte az olaszoknak, és a keleti parton húzódó hegyekben alakította ki a védelmét. Az Alpokból délnek hömpölygő és az Adriába torkolló, alig 100 kilométeres folyószakaszon az osztrák–magyar hadvezetőség két hídfőt tartott fenn egy későbbi lehetséges ellentámadás kiindulópontjaként. Északon Tolmeinnél (ma Tolmin, Szlovénia) és délen Görznel (ma Gorizia, Olaszország) ezeknek a hídfőknek az elfoglalásáért bontakoz-

tak ki az elkövetkező időszakban a legvéresebb ütközetek.

Mielőtt az Isonzó elérné a tengert, Görz alatt kénytelen megkerülni a Karszt-fennsík nyugati nyúlványát. Ez az alig több mint 60 km²-es, legmagasabb pontján, a Monte San Michelén is csak 275 méter magas terület a Doberdó-fennsík. A magyarság számára fogalomná vált „Doberdó” szolgált a görzi hídfő déli védőbástyájaként. A fennsík vigyázta az északi lábánál keletről nyugat felé folyó, az Isonzóba torkolló Wiprach (szlovénül Vipava) völgyében húzódó évezredes hadiutat is. Ezen lehetett eljutni a Monarchia belsejébe, északkelet felé haladva Laibachba (ma Ljubljana, Szlovénia fővárosa), délkeletnek fordulva Triesztbe és onnan tovább Isztria, illetve Fiume (ma Rijeka, Horvátország) felé, ami az olasz támadások fő célja volt.

1915 májusában folyamatosan érkeztek az osztrák–magyar csapatok a szerb, majd az orosz frontról, miközben a hadvezetőség az olasz támadási irányt sejtve a Doberdó-fennsík védelmének megerősítésébe kezdett. Az első isonzói csata idején Lukachich Géza vezérőrnagy szervezte meg a fennsík védelmét.

1915. május 27-én érkezett Borojevič gyalogsági tábornok Laibachba és vette át az Isonzónál védelemre berendez-

kedő 5. hadsereg parancsnokságát. Ekkor adta ki nevezetes parancsát, mely szerint „*az elfoglalt védelmi állás minden rendelkezésre álló anyaggal és erővel szívós védelemre berendezendő és az utolsó emberig tartandó*”. 1915 májusának végére fejeződött be az Isonzónál az osztrák–magyar haderő felvonulása: beérkezett a XV. és XVI. hadtest, valamint a teljes 5. hadsereg. A délnyugati front védelmét kezdetben 200 ezer fős osztrák–magyar haderő látta el a több mint kétszeres túlerőben lévő olaszszal szemben.

Borojevič tábornoknak, a később Isonzó-hadsereggé átnevezett 5. hadsereg „Isonzó oroszlánja” elnevezéssel illetett parancsnokának említett parancsa határozta meg a sokak által védhetetlennek tartott Doberdó-fennsík foggal-körömmel való védelmét is. A megkezdődő harcok során hamarosan kiderült, hogy a fennsík megtartása az eddigieknél sokkal nagyobb erőt kíván, ezért már az

→
Lövészárók-mélyítés a Doberdón, San Martino del Carso falutól délre, a 197-es magaslat oldalában, a 18-as védelmi szakaszban 1916 tavaszán. A kép előterében Ferenc János főhadnagy, a cs. és kir. szegedi 46. gyalogezred tisztje.
→

Kilátás az Isonzó völgyére a Tolmein feletti egyik magaslatról. A kép előterében az osztrák–magyar állás látható, alatta húzódott az olasz.

első isonzói csata idején döntés született arról, hogy a József főherceg parancsnoksága alatt Karintiában harcoló VII. hadtestet csoportosítsák át erre a területre. József főherceg 1915. július 8-án ért Kostanjevicába, ahol a főhadiszállását berendezte és átvette a Doberdó-fennsík védelmét. A hadtest kötelékébe tartozó 17. gyaloghadosztály a San Martino del Carso körüli harcokban tűnt ki, míg Lukachich Géza tábornok az irányítása alatt álló 20. honvédhadosztállyal a Monte San Michele védelmével szerzett hírnevet alakulatának. Ezekben az alakulatokban került a Doberdóra az a magyarországi kiegészítésű nyolc ezred, amelynek küzdelmei nyomán fogalommal vált a terület neve a magyar történelmi köztudatban.

1915 júniusától 1916 nyaráig öt nagy támadást indítottak az olasz csapatok az Isonzónál. Minden alkalommal véres harcok folytak a Doberdó birtoklásáért is. Kisebb területeket sikerült ugyan az olaszoknak elfoglalniuk, az osztrák–magyar csapatok védelmét azonban hiába próbálták áttörni.

1916. május 15-én az osztrák–magyar 11. hadsereg nyolc hadosztállyal támadást indított Dél-Tirol irányából. A főcsapás Folgaria körzetéből Arsiero ellen irányult. A támadás az első napokban sikeresen haladt, de az olasz erők előtt lelassult. A 20 kilométer mély, 30 kilométer széles betörés a Hétközség-fennsíknál 1916 júniusában végleg megakadt, amikor az áttörés továbbmélyítéséhez szükséges erőket az orosz frontra kellett átirányítani a Bruszilov-offenzíva nyomán keletkező veszély elhárítására.

1916 nyarán újra az olaszok vették át a kezdeményezést. A 6. isonzói csata során 1916 augusztusában a görzi hídfő és Görz városa is a kezükbe került, ami-

NAGY IMRE A DOBERDÓN

Nagy Imre (1896–1958) későbbi kommunista politikus, miniszterelnök 19 évesen került ki a Nagy Háború lövészárkaiba. Fogságában írt, *Viharos emberlőtő* című visszaemlékezéseiben jelentős fejezetet szentelt a háborús élményeinek. Mivel az eseményekről 40 év távlatából írt, több fronttelepülés nevét összekeverte, emlékirata mégis érdekes adalékot ad a háború kutatásához. Soraiban keverednek a lelkes fiatal katona és a sokat megélt, a háborút elítélő idős politikus szavai. *„Mi fiatalok a lelkesedés tetőfokán álltunk, másokat is lelkesítettünk, buzdítottunk, harcra tüzel-tünk”* – írta a háború kitörésének hónapjaira visszaemlékezve.

A fiatal géplakatos pont az olasz hadüzenet idején vonult be katonának. Mivel nem akart Csehországba kerülni a kiképzés idejére, átkérte magát a császári és királyi kaposvári 44. gyalogezredtől a székesfehérvári 17. honvéd gyalogezredhez. A bő három hónapos fehérvári felkészítés után Nagy Imre menetszázada is kikerült a hírhedt Doberdó-fennsíkra. 1915 augusztusától a második isonzói csatában esett át a tűzkeresztségen. A kiskatona szemszögéből írott mondataiban sorra bukkan fel az Isonzó-front déli szakaszának nevezetes helyszínei: Doberdó, San Martino del Carso, Vallone-völgy, Monfalcone.

Érzékletes leírásából a halált hozó gránátok és általuk felcsapott szikladarabok, a szürke zubbonyt vérvörösre színező doberdói vörös föld, az ismerős bajtársak halott arca köszön vissza újra és újra. Az átélt borzalmas élmények még négy évtized távlatából is indokolják számára, hogy miért fordult szembe a „régvi világ” szemléletmódjával, és miért vált a háború hatására meggyőződéses kommunistává, aki majd a háború végén nem a hazatérést választja az orosz fogságból, hanem a szovjetek oldalán harcol tovább.

1915. november 16-án megkezdődött a negyedik isonzói csata. Nagy Imrét november végén egy gránátszilánk megebesíttette a lábán. A San Daniele (Štanjel) hadikórházából előbb Laibachba, majd az ogulini kórházba került. Gyógyulása után azonban már nem kívánt visszatérni a „köves pokolba”, ezért „rábeszélte” a cseh orvost, hogy ne a frontra, hanem továbbtanulási céllal Székesfehérvárra küldje, a „kaderhoz”. Később, szintén időhúzási céllal egy géppuskás tanfolyamot is elvégzett. A szerencse azonban elpártolt tőle, hamarosan kikerült az orosz frontra, ahol 1916. július 29-én fogságba esett. Sorsa innentől már a nemzetközi kommunista mozgalom felé vezetett, nem kis mértékben doberdói háborús élményeinek negatív hatására. (T. R.)

Rohamszázad-gyakorlat 1917-ben az Isonzónál, a Lukovec magaslaton. Az 1917-es isonzói csatákban már döntő jelentőséget kapott a rohamharcászat. Ennek sikerében a válogatott legénységből álló, speciális kiképzésben részesült „sturmosok” vagy „rohamisták” játszották a főszerepet. Legfontosabb harceszközük a kézigránát volt, amelyet az oldalukon található kenyérszakban tartottak.

nek következtében – félve a bekerítéstől – augusztus 10-re virradóra a Doberdót is ki kellett üríteni. A következő öt isonzói csatában a Görzről keletre húzódó magaslatokon, a Monte Santón és a Monte San Gabrielén, valamint a Karszt keleti felén, a Komeni-fennsík köztengerében folytak a legvéresebb küzdelmek. Ezek már – különösen az 1917 tavaszán és nyarán vívott 10. és 11. isonzói csata – igazi „anyagcsaták” voltak, óriási tüzérségi előkészítéssel s mindkét fél részéről százezres veszteségekkel. (P. T.)

A 11. ISONZÓI CSATA ÉS A MONTE SAN GABRIELE VÉDELME

1917. augusztus 18-án megkezdődött a 11. isonzói csata. Az előzetes tervek alapján meginduló sorozatos olasz támadások eredményeképpen az olasz 2. hadseregnek 23-án Canalnál sikerült átörnie az állásokat, 15 km szélességben és 6 km mélységben benyomulni a Bainsizza-fennsíkra, ezt követően pedig

megszállni a Monte Santót. A területi veszteség és a védőállások áthelyezése után a Monte San Gabriele lett a védelem kulcsponjtja: a 646 méteres magaslat elvesztése az Isonzó-front összeomlásával fenyegetett.

A 11. offenzíva során a túlerőben támadó olasz csapatok közel álltak a magaslat elfoglalásához, ám a védők – a császári és királyi 57. hadosztály alakulatai – nagy veszteséggel ugyan, de megtartották állásaikat. A veszteségek pótlására és – ahogy az olaszok nevezték – a Monte del Morte, azaz a Halál hegye további védelmére 1917 szeptemberének első felében az orosz hadszíntérről megérkezett a Lukachich Géza vezérőrnagy vezette magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály.

Az alakulat a magyar királyi budapesti 1., debreceni 3., nagyváradai 4. és székesfehérvári 17. honvéd gyalogezredből állt. A magaslat védelme során a hadosztály a IV. hadtest parancsnoksága alatt volt, és hadrendjébe tartozott – a négy említett honvédezreden kívül – a 20. tüzérdandár, három műszaki század, egy fényszórós század, egy rohamszázad és az alakulathoz beosztott idegen csapatok: a császári és királyi kolomeai 24. gyalogezred zászlóaljai, valamint a császári és királyi kassai 34. gyalogezred II. zászlóalja. A szemben álló olasz királyi csapatok – a 6. hadtest kötelékében a 8., 25., 67. és 68. gyaloghadosztályokkal – a harcok során mindvégig jelentős túlerőben voltak.

A magaslaton kiépített védelmi vonal IV. és V. védőszakaszát – amelyet a

székesfehérvári és nagyváradai honvédek védtek felváltva – az ellenség az ún. Stützpunkt Nordból (északi támpont) támadta legveszélyesebben. Ez a megerősített hely több kavernából és azok körül elhelyezett kisebb támpontokból állt, amelyeket még a Monarchia csapatai építettek ki, de a 11. isonzói csatában az olaszok kezére kerültek. A védekező csapatok mindent megtettek, hogy visszafoglalják a támpontot. Ehhez legközelebb a 4. honvéd gyalogezred II. zászlóaljának támadása révén kerültek 1917. október 2-án. A vállalkozás azonban nem vezetett eredményre, mert a támpont október 27-ig az olaszok kezén maradt.

A II. és III. védőszakaszon a budapesti 1. és a debreceni 3. honvéd gyalogezredek egymást váltva harcoltak. A magaslaton kiépített védelmi rendszer központja ezen a védőszakaszon az ún. Geschütz kaverna (tüzérségi kaverna) és környéke volt, amit az olaszok is gyorsan felismertek, és különösen szeptember második felétől éjjel-nappal nehéz-tüzérséggel támadtak.

A kavernát ugyan sikerült megvédeni, de a szeptember végén lezajlott harcokban az ellenség mintegy 500 lépést elfoglalt a II. és III. védőszakasz egy részéből, s további előrenyomulásukat csak hősiesség árán tudták megállítani.

Az 1917. október 24-én végrehajtott caporettói áttörés után, 1917. november 17-én az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója, IV. Károly is felkereste a sikeresen megtartott magaslatot, a ko

rábbi harcok helyszínét. Az uralkodói vizit emlékezetes pillanatairól így írt a delegáció tagja, Kratochvil Károly, a m. kir. nagyváradi 4. honvéd gyalogezred parancsnoka: „*még ott feküdt az elesett hősök egy része, kiket eltemetni nem lehetett. Őfelsége minden egyes halottnál megállva és sapkáját levéve rövid imát mondott s meghatva nézte elesett hős katonáinak maradványait.*”

A királyi látogatást követően, amelynek során a Monte San Gabriele mellett a Monte San Michelét is meglátogatta az ifjú uralkodó, Kratochvil ezredes elhatározta, hogy örök emléket állít hős katonáinak. Az elhatározást tett követte, így került sor emlékgulák állítására a Monte San Michele északi lejtőjén, San Martino del Carsóban, Nova Vasnál és a Monte San Gabrielén. (S. N.)

A CAPORETTÓI ÁTTÖRÉS

1917 őszére a 11. isonzói csata következményeként az Osztrák–Magyar Monarchia hadserege nagyon nehéz helyzetbe került. A Bainsizza-fennsíkon történt olasz előretörés és a várható újabb támadás az egész délnyugati front összeomlását vetítette előre. A hadvezetés tovább nem építhette taktikáját a védekezésre, támadnia kellett. A Monarchia azonban önálló hadműveletben ekkor már nem gondolkodhatott, részint erőinek elégtelen volta, részint a német szövetséges bi-

zalmatlansága miatt. Ennek megfelelően 1917. szeptember elejére egy közös offenzíva tervei bontakoztak ki.

A támadás egyetlen lehetséges, sikerrel is kecsegtető helyszínének a tolmeini hídfő körzete tűnt. A német és osztrák–magyar hadvezetés így a Tolmein és Flitsch közötti sávra, Caporetto (németül Karfreit, szlovénül Kobarid) felé tervezte meg az áttörés fő irányát. Közben az olaszok szintén megkezdték saját támadásuk előkészítését, amelyet továbbra is a Bainsizza-fennsíkra összpontosítottak volna. A központi hatalmak két hónap leforgása alatt húsz és fél hadosztályról harminchétre növelték erőiket a negyvennégy olasz hadosztállyal szemben. A Monarchia vasúti kapacitásának harmada szállította nyolc vasútvonalon a hadianyagot, eszközt és élőerőt a támadás kiindulópontjának számító két összpontosítási körzetbe.

A támadás előkészítése komoly logisztikai feladat elé állította a közös hadvezetést. Csak a tüzérségnek másfél millió „lövéshez” szükséges lőanyagot szállítottak. A két összpontosítási körzettől ötven, illetve száz kilométerre voltak az első vonalak, így az odavezető szakaszon álcázott felvonulási útvonalakat kellett kiépíteniük, hogy az erősítést lehetőleg az olaszok figyelmét elkerülve juttassák a lövészárkokig. Repülőgépeinknek és légvédelmünknek pedig közben le kellett kötniük az ellenség lé-

gierejének felderítőit. Tiroiban elterelő műveleteket hajtottak végre, ennek ellenére a támadás terve kiszivárgott. Cadorna válaszul kiadta a parancsot a védelem megerősítésére. A 3. hadsereg sávjában ez meg is valósult, de a támadás fő irányában elhelyezkedő 2. hadsereg balszárnyán a parancsnokság elégségesnek ítélte meg a kiépített vonalak ellenálló képességét. Ez később súlyos hibának bizonyult. Közben a váratlanul, már október elején beálló folyamatos esőzés miatti csúszás elaltatta az olaszok éberségét.

Az eredeti tervekhez képest két nappal később, 1917. október 24-én éjjel 2 órakor indult meg a központi hatalmak offenzívája. A rövid, de hatékony tüzérségi tűz és ezer gázlövédék hatására az első védelmi vonalakon könnyedén ju-

Sírásó katonák elesett társukat rúdra kötött ponyvában, a vállukon viszik a kiásott sírgödörhöz 1917 augusztusában, a 11. isonzói csata idején. Lipán több magyarországi kiegészítésű ezred katonai temetője is létesült, ahová az 1917-es, nagy veszteséggel járó isonzói csaták hősi halottait temették. A képen a cs. és kir. temesvári 61. gyalogezred temetője látható. A sírkert az ezred elesett hősei emlékére emelt, a kép háttérben álló emlékművel együtt ma is létezik. A település határában megtalálható még a cs. és kir. debreceni 39. és szegedi 46. gyalogezred temetője is.

Caporetto után, 1917 őszén. Osztrák–magyar csapatok előrenyomulás közben vizsgálják az út mellett hátrahagyott olasz löveget.

tottak át a támadóékként szolgáló 14. német hadsereg erői. A kötelékükben harcoló hét német és nyolc osztrák–magyar hadosztály az első napon néhol 27 kilométert tört előre. Az olasz védelem gyakorlatilag négy nap alatt összeomlott. Hadvezetésük előbb a Tagliamento, majd a Piave mögé rendelte el a visszavonulást. A kegyvesztett Cadornát Diaz tábornok követte a főparancsnokságban, de az olasz haderő ekkor már felbomlásban volt. A 150 ezer halott, 250 ezer fogoly és közel 400 ezer rendezetlenül menekülő katona miatt csak a beérkező angol és francia hadosztályok mentették meg a teljes összeomlástól az olaszokat.

Ugyanakkor a központi hatalmak erői a támadás során túlságosan eltávolodtak utánpótlási bázisaiktól. E két döntő momentum hatására a megáradt Piavén többszöri próbálkozás után sem sikerült az áttörés. A Tirol irányából indított újabb offenzíva is gyorsan elakadt. Ezért 1917. december 3-án a központi hatalmak vezérkara leállította a hadműveletet. Mindazonáltal közel 15 ezer km²-nyi terület és rengeteg hadianyag, valamint élelmiszer jutott a győztesek kezébe. Utóbbi „zsákmány” az ellátási

gondokkal küzdő Monarchia háborús részvételét több hónappal hosszabbította meg. Mivel az olasz hadvezetés előzetesen el sem tudta képzelni, hogy a kisebb támadóerő áttörheti a jól kiépítettnek vélt vonalaikat, a 12. isonzoí csata a „caporetói csoda” néven vonult be a történelembe. (T. R.)

OFFENZÍVA A PIAVÉNÁL

II. Vilmos német császár és IV. Károly osztrák császár és magyar király 1918. február 20-án fontos tanácskozást folytatott a németországi Bad Homburgban. A találkozóra azért került sor, mert a német hírszerzés értesült az osztrák–magyar uralkodó béketerveiről, s a német uralkodó magához rendelte IV. Károlyt. A központi hatalmak hadseregei fölötti irányítás joga 1916 szeptemberétől a németeket illette, akik 1918 tavaszán az utolsó nagy támadásra ké-

szültek. Ehhez szükség volt szövetségeseik, az osztrák–magyar hadsereg kitarítására és támogatására is.

A sarokba szorított és a fegyverhűsége emlékeztetett IV. Károly ígéretet tett, hogy ha a nyugati frontra nem is csoportosítanak át komolyabb erőket a nagy német offenzíva támogatására, délnyugaton támadást intéznek az olaszok ellen az antanterők lekötésére. Az

A Jóska-forrás az Isonzónál, Tolmein fölött, az egyik magaslat oldalában. A cs. és kir. nagyváradai 37. gyalogezred katonáit nevezték az ezredtulajdonos József főherceg után Jóska-bakáknak. Az ezred IV. zászlóalja harcolt a 3. hegyidandár részeként a Tolmein fölötti magaslatok (Vodil, Mrzli vrh, Krn stb.) védelmében. A víz nagy kincsnek számított az egész olasz fronton.

osztrák–magyar hadvezetőség a német kérésnek megfelelően a nyugati fronton induló offenzíva támogatásaként május végére tervezte, majd a felvonulási nehézségek miatt 1918. június 15-re halasztotta az olasz fronton a támadás megindítását.

Az offenzívára többféle elképzelés létezett. Conrad von Hötzendorf, az egykori vezérkari főnök – aki ekkor a tiroli erők főparancsnoka volt – Tirol felől, a hegyekből leereszkedve akart a Piavénál elhelyezkedő olasz főerők mögé kerülni. Hasonló tervvel próbálkozott már 1916 májusában is, majd 1917 októberében

a caporettói áttöréshez csatlakozva, azonban egyik alkalommal sem járt sikerrel.

Borojevič Szvetozár tábornok, a nevét viselő hadsercsoport parancsnoka kezdetben nem támogatta a támadás tervét, mivel hadseregét szerette volna megőrizni a háború utáni béketárgyalások idejére. Ha már támadni kellett, akkor ő a saját frontszakaszán, a Piavén átkelve akarta az áttörést és a győzelmet kierőszakolni. Borojevič egyik alvezére, József főherceg, aki ekkor a 6. hadsereg parancsnoka volt, felettese támadási tervétől északra, a Piave-könyöknél

Pontonok a Piave partján 1918. június 15-én délelőtt, szemben a Montellóval. A kép már a rohamcsapatok és a támadást végrehajtó erők átkelése után, nyugalmasabb időszakban készült.

a folyón átkelve a Montelló nevű hegy ellen akart támadást indítani.

Arthur Arz tábornok, a vezérkari főnök talán egyik befolyásos hadvezérével sem akart konfrontálódni, így a véglegesített támadási terv mindhárom változatot magába foglalta. Ezáltal szinte az egész piavei osztrák–magyar haderő támadásra lendült a 150 km-es arcvonalon. Az erőket az összpontosított támadás helyett szétforgácsolva bevető haditerv háttérében a saját haderő túlzott felértékelése s az ellenség erejének és harckészségének alábecsülése is állhatott. Ez a túlzott optimizmus 1918 nyarán a hadvezetőségtől a bakákig az egész hadsereget átítatta.

1918 nyarán a Monarchia hadseregei minden fronton mélyen a megszállt területeken állomásoztak, a katonaság azonban szabályosan éhezett és teljesen lerongyolódott. A hadianyag-ellátásban és a vasúti szállításban folyamatosan fennakadások voltak, mert ekkorra már a hátszágban is súlyos ellátási gondok jelentkeztek. A birodalomban a legkülönbözőbb társadalmi megmozdulások, sztrájkok, tüntetések, felkelések ütötték fel a fejüket.

A Piavénál felsorakozott osztrák–magyar haderő katonáiban viszont még elevenen élt az 1917. októberi nagy offenzíva emléke. A német és osztrák–magyar

ERWIN ROMMEL ÉS BERTALAN ÁRPÁD HADITETTEI

A caporettoi áttörésben nagy szerepe volt az úgynevezett rohamharczatnak. A Nagy Háború lövészárokharcára minden hadvezetés megoldást keresett. A hagyományok szerint a németek fejlesztették ki azt a technikát, amivel az ellenség jól kiépített állásait gyorsan és hatékonyan fel lehetett göngyölni. Ennek során kis létszámú, jól felkészített ro-

hamcsapatok hatoltak az ellenséges vonalakba. A fizikailag és mentálisan is kiképzett katonák a harcéljárás folyamán kézigránátokkal, könnyűfegyverzettel felszerelve vezették a támadás életét. Fontos volt a jó helyzetfelismerő képesség is, hiszen sokszor minden összeköttetés hiányában önálló döntéseket kellett hozniuk.

ROMMEL ROHAMCSAPATA

Ilyen rohamcsapatot vezetett Erwin Rommel (1891–1944) még fiatal főhadnagyként a caporettoi áttörés folyamán. A csapásmérő 14. német hadsereghez tartozó Alpesi Hadtest kötelékében harcoló Rommel württembergi hegyvidékei már 1917. október 22-én éjjel az első vonalakba húzódtak. A Bučenica oldalában több mint harmincórányi ellenséges tűzben várták a támadás kezdetét. 1917. október 24-én 8 óra előtt a tüzérség fedezetében indultak előre az első vonalakig. Az első órákban szinte hang nélkül emelték ki a meglepett olaszokat az állásaikból. 11 óra körül már a Hlevnik csúcsának olasz állásait számolták fel. Ezt követően a bajor testőrezred előnyomulási sávjába kerültek, amelynek parancsnoka a saját tartalékának akarta „lefokozni” Rommel rohamcsapatát. Az ifjú főhadnagy azonban nem teljesítette a parancsot.

A jól kiépített olasz védővonalat képező Kolovrat-gerinc 1114-es magaslatának arctámadását be nem várva Rommel északnyugat felé megkerülte a hegyet, és

rest találva az olasz védelmen több száz méteren felgöngyöltette az ellenséges állásokat. Mindeközben a bajor testőrök még mindig ostromolták az 1114-es magaslatot. Rommel egysége rövid pihenő után a gerincen húzódó védővonal mögötti álcázott útra tért át. Ott olyan gyorsan hatoltak előre, hogy több olasz egységet menetben, meglepetésszerűen, szinte puska- és kézpuskával nélkül ejtettek foglyul.

A második napon folytatták az előretörést az olasz állások mögött. A Kuk hegyen lévő jelentős erőket megkerülve Rommel az egységével elzárta a Lucio (Livek) felé vezető utat, amely összekötötte a gerincen védekező olasz csapatokat a síkságon álló tartalékkal. Ott kisebb közelharc után egy egész ezredet fogságba ejtett. Az ezt követő éjjelen már a Jevsčeki falunál vívott harcban bizonyította rátermettségét.

A harmadik támadási nap reggelén a Monte Matajur ellen vezette egységeit. Délután pedig Rommel katonái az október végi napsütésben győztesként fogyaszthatták el az olasz

védőkől zsákmányolt konzerveket. Három nap alatt 18 kilométert törtek előre, és több ezer foglyot ejtettek, akik között több tucat tiszt is volt. Teljesítményéért Rommel a következő esztendőben megkapta a legmagasabb német kitüntetést: a Pour le Méritét.

BERTALAN ÁRPÁD

Hasonló rohamharcászati teljesítményt tudhatott magáénak a magyar Bertalan Árpád (1898–1941) is. Ő a 3. bosnyák hegyvidéki zászlóalj 3. századának rohamjáróit vezette a caporettoi áttörés folyamán. Fiatal hadnagyként tizenöt fős egységével október 24-én indult harcra Rommel támadási sávjától délre, a XV. hadtest kötelékében. A Rute-gerinc áttörése volt a feladatuk. A hegyoldalon lévő meredek, csúszós horhosban nyomultak előre. A szemközti elhelyezkedő olasz géppuskákat már a harcok elején egy gyors átkarolással kiiktatták. Nehéz kaptató után már az olasz fővonalba törtek be. Itt jelentős számú hadifoglyot ejtettek rövid, de véres közelharc után.

Az elfoglalt állások felett az úgynevezett 631-es tájékoztatói pont felé nyomult előre Bertalan egysége. Útközben azonban jelentős tüzérségi tűz zárta el a támadás északi irányját, ezért inkább Vogrinke felé fordultak. Az ellenséges tűzben megfogyatkozott egységével Bertalan egy olasz tábort kórházat is fogságba ejtett, majd az Ostry Kras gerince felé hatolt előre. Újabb olasz egységek rajtaütésszerű elfoglalása után Pusno felé nyomult.

Bertalan Árpád a leszálló sötétségben érezte, hogy Srednje faluban jelentős olasz erők állnak harcban, a támadó alakulatainkkal szemben. Gyorsan döntött: a falut oldalról megkerülve hátba támadta az olaszokat. Miközben ezt a megkerülést végrehajtotta, egy tüzércsoportot is felszámolt. Néhány nappal később már az olasz síkságon harcolt, amikor sebesülés érte. A caporettoi áttörés során a felettes parancsokat is felülbíráló sikeres támadásáért 1918-ban Arany Vitézségi Éremmel, tíz évre rá pedig a legmagasabb kitüntetéssel, a Mária Terézia-rend lovagkeresztjével tüntették ki. (T. R.)

csapatok által megugrasztott, menekülő olaszok óriási készleteket hagytak hátra, amelyekből az akkori támadás előtt is már nélkülözhető katonaság hónapokig jól élt, a zsákmányolt ruházatból pedig szinte az egész hadsereg átöltözött. Magasabb parancsokban kellett szabályozni, hogy felsőruházatként továbbra is kötelező az osztrák–magyar egyenruha viselése. 1918 tavaszára a zsákmányolt készletek kimerültek, és a hátsóország sem tudott gondoskodni a megfelelő ellátásról. A megszállt olasz területek lakossága szintén az éhhalál szélén állt, mert a nagy létszámú megszálló katonaság felélte az ő tartalékaikat is.

A Monarchia hadvezetése a német nyomásra kikényszerített támadással igyekezett előremenekülni a problé-

mákból. Ez az olasz haderő azonban már más volt, mint az egy évvel korábbi. Az újjászervezett és megerősített olasz hadsereg szilárd mélységi védelmi rendszert épített ki, s immár saját földjén küzdve hazáját védte a támadókkal szemben. A haditervek kiszivárogtak, így az olaszokat a támadási helyek és irányok nem érték váratlanul. A támadáshoz megfelelő erőfőlnyert sem sikerült a Monarchiának összpontosítania, az osztrák–magyar haderő 48 és fél hadosztályal támadta meg az 58 és fél hadosztályos antanthaderőt, amelyben két-két angol és francia hadosztály is küzdött. A tüzérségben és a légierőben még nagyobb volt az erőfölény az olaszok javára. Az osztrák–magyar hadvezetés a kedvezőtlen előjelek ellenére bízott a tá-

madó erők magasabb harcértékében, a főerők előtt tömegesen alkalmazott rohamcsapataiban, s hogy az olaszok nem akarnak már háborúzni és egy komolyabb támadás esetén meghátrálnak, miként 1917 októberében is tették.

1918. június 15-én hajnali három óra körül megkezdődött a tüzérségi előkészítés, és a reggeli órákban megindultak a támadó csapatok a kijelölt támadási területeken. A Tirolból induló támadás szinte azonnal megakadt. A hegyekből lezúduló osztrák–magyar csapatok üres állásokat találtak, amelyeket a tüzérségi előkészítés idejére kiürítettek az olaszok. A sértetlen második vonalakban viszont gépfegyvertű fogadta a támadókat, akik itt meghátrálásra kényszerültek. A hegynek felfelé saját kiindulási

állásaikba visszavonuló csapatokat gépfegyver- és tüzérségi tűzzel árasztották el az olaszok, ami igen súlyos veszteségeket okozott számukra.

Osztrák–magyar tisztek beszélgetnek a gáztámadás jelzésére szolgáló szerkezet mellett az Isonzónál, a Tolmein fölötti magaslatokon.

Balra Pirschl Rudolf százados, jobbra Hary József hadnagy, a cs. és kir. nagyváradi 37. gyalogezred IV. zászlóaljának tisztjei. A kép érdekessége még az oszlophoz tűzött újság, az alakulat székhelyéről származó, a frontra is kijuttatott városi lap, a *Nagyváradi Napló*. (jobbra)

Egymás mellett fekvő olasz alpini (hegyivadász) és magyar sebesültek az Isonzónál, Tolmein környékén, a segélyhelyen.

Dr. Kemény Gyula ezredorvos, a cs. és kir. nagyváradi 37. gyalogezred IV. zászlóaljának orvosfőnöke naplójában meg is örökítette az esetet: „Egy 46-os káplár súlyos tüdőlővést kapott ettől az ellenálló olasztól, itt nálam a segélyhelyen egymás mellett feküdtek, le is fényképeztem őket. Amikor a 46-os káplárnak mutatom az olasz hőst, azt mondja rá: »Jól elláttuk egymást a komával.« Együtt viszik el őket a kórházba.” (lent)

A délebbre, a Piavén történő átkelésével megvalósuló támadások eredményesebbnek bizonyultak. Ezen a területen az Isonzó-hadsereg soraiban nagyon sok magyar alakulat is kivette részét a küzdelmekből. A támadás azonban néhány nap alatt kifulladás, mivel nem állt rendelkezésre elegendő tartalék, s az utánpótlásnak a folyón történő átjuttatása is megnehezült, ugyanis az esőzés miatt a folyó áradni kezdett. Az olasz

tüzérség és légiő is rendre szétbomlalt a nagy nehézség árán kiépített pontonhidakat. A frontvonal sokkal rövidebb belső ívén az olaszok gyorsabban átcsoportosíthatták tartalék erőiket, s a tiroli támadás meghiúsulását követően ezeket a piavei területekre vezényelték. Az átkelt osztrák–magyar csapatok a megerősödő és ellentámadást kezdő olaszok és a folyó közé szorultak. A hadvezetőség ekkor a hősi

Melegedő tisztek az Isonzónál, Tolmein környékén. A Krn (2245 m) oldalában húzódó állásokban nyáron is fűteni kellett. A kopár hegyoldalokban sem ivóvíz, sem tűzifa nem volt, ötórás hegyi úton kellett mindent emberi erővel letről feljuttatni.

harcot folytató alakulatok teljes megsemmisülésétől tartva a további támadó hadműveletek megszüntetéséről és a visszavonulásról határozott. A csapatok az áradó folyóval megküzdve, heves olasz tüzérségi tűzben keltek át újra a

folyón, s tértek vissza kiindulási állásaikba. A visszavonulás során súlyos veszteségeket szenvedtek.

A támadás harmadik iránya a Piavekönyöknél a Montelló hegy volt. Itt a József főherceg irányítása alatt álló 6. had-

sereg XXIV. hadteste indult támadásra. Ebben a hadtestben is szinte csak magyar alakulatok küzdöttek. A budapesti 31. közös hadosztályban északról a 44-es kaposvári és a 69-es székesfehérvári ezred támadt első lépcsőben. Kelet felől a 17-es közös hadosztályba tartozó debreceni 39-es és szegedi 46-os ezred indult támadásra, őket követték a karánsebesi 43-asok. A 250-300 méter magas, 10 km hosszú és 4-5 km szélességű, azaz hozzávetőleg 40-50 km² kiterjedésű hegy elfoglalása várt a magyar csapatokra, kettévágva így az olasz védelmi vonalat.

A rohamcsapatok lendületből elfoglalták az első három olasz állást, és nyomukban az ezredek zászlóaljai, majd törzsei is átkeltek a folyón. A támadó csapatok június 17-ig elfoglalták Nervé-

TÁBORI LELKÉSZEK

1915-ben 1615 katolikus tábori lelkész szolgált az Osztrák–Magyar Monarchia haderejében a különböző hadszíntereken harcoló csapatoknál. Ez a szám 1916-ban 2400-ra nőtt, és ehhez az adathoz hozzáadódott a más felekezetekhez tartozó tábori lelkészek száma is. A magasabb szintű parancsnokságokon is szolgáltak tábori lelkészek, de akik igazán sokat tettek a katonák lelki és hitéletéért, azok az egyházi személyek voltak, akik a hadosztály-parancsnokságokon, tábori és tartalék kórházakban, megerősített helyeken, vartörzsekben és ezredeknel folytattak lekipásztori tevékenységet.

A hadosztályoknál két tábori lelkész szolgált, akik közül az egyik minden esetben római katolikus volt, míg a másik felekezete attól függött, hogy az alakulat állományának tagjai között mely vallás volt a legelterjedtebb.

A tábori lelkészek fő feladatának a katonák hitéletének biztosítása, támogatása számított, amelynek egyik alapja a szentmiséken, istentiszteleteken való részvétel volt. A tábori misék helyszínének kiválasztása és a szertartások megtartása azonban gyakran akadályokba ütközött, és így előfordult, hogy nem mindig a vallási kötelek által előírt időpontban tudták megrendezni a szertartásokat, amelyeken a lelkészek nemcsak a hitbéli teendőkre hívták fel a figyelmet, hanem a háborús körülményekről is szóltak.

De nemcsak az egyházi előírásoknak megfelelően, hanem a nagyobb tervezett hadműveletek előtt vagy az állásháború időszakában tartalékból az első vonalba kerülést megelőzően is igyekezett a hadvezetőség lehetőséget biztosítani szentmisén való részvétellel. A vonalak mögött kialakított pihenőtáborokban adódott erre lehetőség. Az egyik legjelentősebb az Isonzó mentén Segetiben volt, ahol felekezetek szerint négy kápolna és egy zsidó imahely épült.

A harcok alatt a hadosztálylelkészek hadosztályuk kötőhelyén tartózkodtak. A szolgálat során megsebesültek közül kiemelt figyelmet kellett fordítaniuk a súlyos sérültekre, akik esetleg nem élhették túl a sérülést, illetve a továbbszállítást. Nekik feladták az utolsó kenetet, és igyekeztek megkönnyíteni számukra az utolsó órákat.

A lelki gondozás szerves részeként – a személyes beszélgetések mellett – a valláshoz, hitülethez kapcsolódó olvasmányokkal látták el a katonákat. Ezeket a kiadványokat a hadsereg bocsátotta rendelkezésükre vagy a különböző civil szervezetek gyűjtötték számukra a hátszországban. Ezekben nemcsak imákat találtak különböző alkalmakra, hanem vallásos tárgyú leírásokat a harci helyzetben felmerülő problémák megoldására. Az egyházi és állami ünnepek megtartása és az arra való előkészület is a tábori lelkészek szolgálatához tartozott, amelyet az alakulat tisztikarával közösen végeztek.

A sajátos harci körülmények között a szolgálat legnagyobb részét a hősi halált halt katonák végső nyugalomra helyezése, illetve a halotti anyakönyvek vezetése tette ki. A temetések előtt az egyik legfontosabb feladat az elhunyt személyazonosságának meghatározása volt. Ha az azonosítócédula megsérült vagy eltűnt, gyakran társai azonosították az elhunytat. Abban az esetben, ha ez nem vezetett eredményre, névtelen sírba helyezték a földi maradványokat. Az Isonzó mentén kialakított katonatemetőkben az arra kirendelt katonák folyamatosan ásták a sírokat, és gyakran előfordult, hogy közös, illetve tömegsírban helyezték végső nyughelyükre a hősi halottakat. A temetők nagy részét a háború után megszüntették, a holttesteket exhumálták és nagy gyűjtőtemetőbe temették át. (S. N.)

CSATA- ÉS HADSZÍNTÉRKUTATÁS AZ OLASZ FRONTON

Magyar kutatók 2002 óta folytatnak csata- és hadszíntérkutató munkát az első világháború olasz hadszínterén. Erre kezdetben a Magyar Hadtudományi Társaság Csata- és Hadszíntérkutató Szakosztálya, majd 2011-től a Nagy Háború Kutatásáért Közhasznú Alapítvány égisze alatt került sor.

A hadtörténelem segédtudományának tekinthető csata- és hadszíntérkutató vagy más néven hadirégészeti módszertanát Magyarországon Négyesi Lajos dolgozta ki, aki az egykori olasz fronton folytatott kutatásokat is elindította, s Hangodi László, Lippai Péter, Pintér Tamás, Rózsafi János, Stencinger Norbert, Takács Róbert vett részt ebben. A kutatásaik során terepbejárásokat folytatnak, had-

történelmi terepelemzéseket végeznek; az Isonzó-völgy, a Doberdó- és a Komeni-fennsík, valamint a Piave menti magyar vonatkozású katonai emlékeket kutatják fel.

Munkájukról tanulmányokban és önálló kiadványokban, 2010-től pedig a Babos Krisztina, Pintér Tamás, Rózsafi János és Stencinger Norbert által elindított Nagy Háború blogon is rendszeresen beszámolnak. Kutatásaik eredményének is tekinthető, hogy az Isonzóhoz évről évre egyre több magyar látogat el. Egyik legismertebb és legsikeresebb kezdeményezésük a szakmai támogatással 2015 óta évente 400–500 utassal elindított Isonzó Expressz.

sát és ettől délre Sovillát, valamint Sant Andreát is. Itt azonban elakadt a támadás. A tartalékok kimerültek, új erővel nem rendelkezett a hadvezetés. Időközben a folyó is véstesen megáradt. A hadihidakat itt is elvitte az áradás, vagy lebombázta a hatalmas fölényben lévő olasz légiő. A támadás folytatását segítő nehéztüzérséget nem lehetett a folyón átvinni.

A másik oldalon olasz erősítések érkeztek. Június 20-át követően már négy olasz hadtest nézett szembe a betörést végrehajtó egyetlen osztrák-magyarral. A hadvezetésnek itt sem maradt más lehetősége, mint a visszavonulás. Június 23-ra kiürítették a Piavén túl elfoglalt területeket, és súlyos veszteségek közepette itt is visszavonultak a folyó inenső oldalára. A kudarc óriási letargiát okozott a támadásnak felfokozott várakozásokkal nekivágó hadseregben, de a hátsóoldalon is. Mindenki számára egyértelművé vált, hogy a vereséggel elvesztettük a háborút is.

A piavei offenzíva előtti általános helyzetről és a harcok lefolyásáról érdekletes képet kapunk Tersánszky Józsi Jenő *Egy ceruza története* című regényéből. A „címszereplő” ceruza legtöbbször Kabarczik Gyula tartalékos főhadnagynál időz, akiben felfedezhetjük Tersánszky alteregóját. Az önkéntesként az egész háborút végigharcoló író a karánsebesi 43. közös gyalogezred tisztjeként részt vett a piavei ütközetben, így a műben leírtak a saját élményeiből is táplálkoznak. Regényében érzékletesen adja vissza a katonák hangulatát: „*lelkiállapotom sötét, nyugtalan, lesújtott,*

amióta csak visszajöttünk a Montellóról. Lerázhatatlan búval fekszem és kelek. Olyan nyomasztó búval, hogy az öngyilkosság gondolata kedves előttem [...] Ami rám hat most ez a saját kis egyéni érzéseimnél hatalmasabb érzés [...] most már biztos, hogy vége a háborúnak, mégpedig ránk nézve az ellenségnek kénye kedve szerint való békével,

mert ez az offenzíva volt az utolsó erőfeszítésünk.”

Az osztrák–magyar hadsereg az 1918. júniusi piavei harcok során 150 ezer fős veszteséget szenvedett, s az óriási embervesztés mellett elveszítette a háború győztes befejezésének és egy kedvező békekötésnek a lehetőségét is. (P. T.) ♦

Futóárokban Tolmein környékén, az Isonzónál.

Balra dr. Kemény Gyula ezredorvos,
a cs. és kir. nagyváradi 37. gyalogezred
IV. zászlóaljának orvosfőnöke.

BÁLINT FERENC

A ROHAMSISAK

Az I. világháborúban jelent meg a rohamsisak, amely ma már a katonák alapfelszerelésének számít. A közhiedelemmel ellentétben a korszak sisakjai nem a lövések ellen védtek, hanem a robbanások nyomán keletkező repeszektől óvták a katonákat. Ezek ugyanúgy képesek voltak végzetes fejsérülést okozni, mint a lőfegyverek lövedékei, azonban a rohamsisak hatékony védelmet nyújtott ellenük. Több ország próbálkozott lövedékálló sisakok és testpáncélok használatával, de a nagy súly miatt ezek hosszabb távú viselésre, harcserű mozgásra alkalmatlanok voltak.

Az I. világháború kitörésekor számos hadsereg tartott rendszerben sisakokat. Ezek közül talán a német hadsereg jellegzetes csúcsos sisakja, az úgynevezett Pickelhaube a legismertebb, de említhetnénk az osztrák–magyar haderő dragonyosainak tarajos sisakjait is. Az említett fejedők azonban egykori védelmi funkciójukat már javarészt elveszítették és csupán

csúcsos alkatrészt, hogy a katonák kevésbé legyenek feltűnők.

A fej védelme azonban továbbra is megoldatlan maradt. A tüzérségi lövedékek robbanása nyomán keletkező repeszek igen sok katonát sebesítettek meg, a fejsérülések pedig gyakran végzetesek voltak. Ez különösen a hegyvidéki, sziklás terepen vívott harcoknál volt érezhető, ahol a kövek

Olasz Lippmann típusú sisak vászonborítással. A homlokrészen géppuskásalakulatra utaló jelzés látható.

Osztrák–magyar gyártású, német mintájú rohamsisak. A két kiálló alkatrész a szellőzést biztosította, és ide rögzítették a homlokpáncélt.

Német mintájú osztrák–magyar sisak fel erősített homlokpáncéllal. A vastag lemez védelmet nyújtott a lövedékek ellen.

hagyományos viseleti elemként szolgáltak. A modern harctér kihívásainak nem feleltek meg, s viselőjüknek jobbra csak akadályt jelentettek. Előállításuk ráadásul drága és anyagigényes volt, a készítés során felhasznált nyersanyagokra másutt volt szükség a háború során.

A háborúba vonuló seregek zöme azonban még a hagyományos fejedőkben ment a harctérre, ahol a díszes sisakokról hamar bebizonyosodott, hogy nem felelnek meg a kor követelményeinek. Lecserélésük persze nem ment egyik napról a másikra, ezért különféle módosításokkal igyekeztek használhatóbbá tenni ezeket a sisakokat. A fényes felületeket szövetborítással vagy festéssel próbálták álcázni, a németek pedig leszerelték sisakjaikról a fejtetőn lévő

szilánkjai fokozták a robbanások repeszhatását. De a frontvonalak megmerevedésével kialakuló lövészárkokban is a katonák feje volt leginkább kitéve a sérüléseknek.

A harctéri tapasztalatok nyomán 1915-ben a britek, a franciák és a németek is kiláttak saját sisaktípusaik kifejlesztésének. A tervezők ugyanazokkal a kihívásokkal szembesültek: az új védőeszköznek tömegtermelésre alkalmasnak kellett lennie és a lehető legnagyobb védelmet kellett biztosítania viselőjének, de nem lehetett túl súlyos, mert a katonák jóformán állandóan viselték. Ennek megfelelően az I. világháború sisaktípusainak zöme elsődlegesen a repeszek ellen nyújtott védelmet, a tűzfegyverek lövedékei ellen nem. A tervezők különféle anyagok és formák felhasználásával igyekeztek növelni a sisakok védőképességét.

nálásával igyekeztek növelni a sisakok védőképességét.

A brit haderő egy John Leopold Brodie nevű feltaláló terveit fogadta el. Brodie sisakja eredetileg lágy acélból készült, de a sorozatgyártott példányok alapanyagát már mangánnal ötvözték, ami nagyban növelte a védőképességet. A brit Mk I sisak leginkább egy sekély levesestányérra hasonlított, egy fémdarabból alakították ki préseléssel, széles pereme megővta viselőjét a felülről érkező repeszektől. Az első példányok 1915 szeptemberében kerültek a harctérre. A háború során ilyen típusú sisakot viseltek a Brit Birodalom csapatai, valamint az 1917-ben hadba lépő Egyesült Államok katonái is.

A franciák először egy egyszerű fém koponyavédőt vezettek be. Ennek nem volt bélelése, közvetlenül a fejre kellett felvenni, a sapka alá. Ez a megoldás azonban nem nyújtott elegendő védelmet, ráadásul igen kényelmetlen volt a viselése. A francia hadsereg sisakjának megtervezését Louis Auguste Adrian ezredes irányította, a típust máig az ő nevén említik. Az Adrian sisak igen karakteres külsővel rendelkezett és egyes elemei

ben hasonlított a korábbi évszázad klasszikus katonai sisakjaihoz. Alapanyagként lágy acéllemez használtak, a sisaktestet négy darabból alakították ki: a koponyát védő harangrészhez elől és hátul kinyúló ellenző csatlakozott, a tetőn pedig egy domború gerinc húzódtott végig. Utóbbi alkatrész a fejtetőn elhelyezett szellőzőnyílást is elfedte.

Az Adrian sisak jellegzetes eleme volt a homlokrészen elhelyezett domború jelvény, a francia haderő számos csapatneme saját, rá jellemző sisakjelvényvel rendelkezett. Az Adrian sisakot a francia mellett a belga, majd később a román és a szerb hadsereg is rendszeresítette. Olaszország ugyancsak Adrian sisakot használt, saját változatban. Az olasz sisak formája megegyezett a franciaival, azonban a harangrész és az ellen-

FŐBB ROHAMSISAKTÍPUSOK AZ I. VILÁGHÁBORÚBAN

	Brit Mk I	Francia 1915 M Adrian	Német M 1916 Stahlhelm	Olasz M 1916 Lipmann
Súly	950 g	670–750 g (méréstől függően)	1380 g	670–750 g (méréstől függően)
Vastagság	0,9 mm	0,7 mm	1 mm	0,7 mm
Anyag	mangánnal ötvözött acéllemez	acéllemez	króm-nikkel ötvözetű acéllemez	acéllemez

zöket egy darabból sajtolták, és csak a tetőn húzódó gerinc volt külön alkatrész. Az olasz sisakok homlokrészére festett embléma került.

A német hadsereg sisakját a hannoveri műszaki főiskola mérnök tanára, dr. Friedrich Schwerd tervezte meg. Az általa alkotott fejtető, a Stahlhelm (szó szerint: acélsisak) krómmal és nikkellel ötvözött acéllemezéből készült, gyártása is jóval komplikáltabb volt, mint a brit vagy a francia daraboké. A német sisakot is egy darabból készítették, azonban a síklemezéből többszöri sajtolással alakították ki a végleges formát – ennek köszönhetően az anyag mindenhol egyenletes vastagságú maradt és nem vékonyodott el. Az első példányok 1916 januárjában érkeztek a

Mivel a német szállítmányok nem elégtették ki az igényeket, 1917 májusára a Monarchiában is megindult a sisakgyártás. A német típus mellett egy saját tervezésű sisakot is gyártottak. Ez a típus később a gyártás helye után a Berndorfer nevet kapta. Az osztrák–magyar haderőben a gyártás és az import ellenére folyamatosan hiány mutatkozott sisakokból. A szegedi 46. gyalogezredben szolgáló Kókay László naplójában így írt erről: „*Este századunk részére 100 sisakot hoznak. Zugunkból [szakaszunkból] minden ember kap egyet. Kiadják parancsba, hogy ezt nem szabad elhárítani, s abléz [felváltás] alkalmával át kell adni őket a 61-eseknek.*”

homlokpáncélok elméletileg már a lövedékek ellen is hatásos védelmet biztosítottak.

A sisakok mellett több haderő kísérletezett lövedékálló testpáncélok használatával is. Ezekkel általában a katonák felsőtestét igyekeztek óvni. A fő hátrány a nagy súly volt: egy-egy ilyen páncél 9–12 kilogrammot is nyomhatott. A vért tömegéhez még a katonák egyéni felszerelése és fegyverzeté is hozzáadódott, így már komolyan akadályozhatta a mozgást, a hosszabb időn át történő viselés pedig próbára tette az állóképességet. Ezek a páncélok éppen ezért nem terjedtek el széles körben. Elsősorban őrszemek, géppuskások, műszakiak viselték, illetve a különlegesen képzett rohamcsapatok katonáit látták el ilyen védőeszközökkel.

Az osztrák–magyar Berndorfer típusú sisak. A fejtetőn látható korong takarja a szellőzőnyílásokat.

Brit Mk I típusú sisak. A széles karima védelmet nyújtott a felülről érkező repeszekkel szemben.

Francia Adrian sisak, a francia haderő által alkalmazott „horizontkék” színben. Homlokán az általános sisakjelvény látható. Az RF a République française (Francia Köztársaság) rövidítése.

harcoló csapatokhoz. A német hadsereg mellett az osztrák–magyar, valamint kis számban a bolgár és a török haderő is használta a Schwerd-féle sisakot.

Az osztrák–magyar haderő kezdetben azzal kísérletezett, hogy a már rendszerben lévő, vasbádogból készült dragonyossisakot alakítsa át harctéri védősisakká. A jellegzetes és feltűnő sisakaréjt leszerelték, a homlokrészre pedig egy kiegészítő páncéllemez került. E megoldás azonban alkalmatlannak bizonyult, mivel az utólagosan felszerelt páncéllemez súlya az egész sisakot előrehúzta, a fej hátsó része pedig továbbra is védtelen maradt. Az osztrák–magyar haderő végül a német sisak átvétele mellett döntött, az import megindulására azonban 1916 novemberéig várni kellett.

A sisakhiány miatt akadt példa a zsákmányolt ellenséges fejtető felhasználására is. Ez azonban nem volt éppen veszélytelen: az egyes hadviselő felek sisakjainak formája markánsan eltérő volt, így az ellenség sisakját viselő katona könnyen „baráti tűz” áldozatává válhatott. Az osztrák–magyar hadseregben a zsákmányolt (túlnyomórészt Adrian típusú) sisakokat főként a haditengerészet és a különféle, nem az első vonalban működő munkasalakulatok használták.

A német és az osztrák–magyar Berndorfer típusokhoz készítettek kiegészítő páncélt is, amelyet a sisak homlokrészére lehetett rögzíteni. Ez a homlokpáncél (Stirnpanzer) mintegy 10 mm vastag volt, elsősorban a géppuskák kezelőinek szánták, akiknek szükségük volt az extra védelemre. Ezek a

Az osztrák–magyar haderőben nem rendszeresítettek testpáncélokot. Az itáliai hadszíntéren a szemben álló olasz rohamcsapatok, az Arditi viszont nagy számban használták a tervezőjükről Farina típusúnak nevezett lövedékálló sisakokat és vérteteket.

A rohamsisak az I. világháború alatt lett a katonák alapvető felszerelési tárgya. Ezen túlmenően azonban jelképpé is vált: a háború és a harcoló katona szimbólumává. A világháborús emlékműveken számos alkalommal ábrázolták a rohamsisakot. A Horthy-kori Magyarországon a veteránokat tömörítő Frontharcos Szövetség formaruhájához sisakot formázó kalap tartozott, de a háborúban részt vett katonáknak adományozott Magyar Hőbőrűs Emlékérem hátlapján is megjelent a rohamsisak. ♦